

УДК 262.12:283/289(477.87)

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І ЗАКАРПАТТЯ

Майороші М. А. (Ужгород)

У статті автор намагається дати короткий опис масштабної діяльності Галицького митрополита Андрея Шептицького в контексті відносин із закарпатською елітою та духовенством. Основна мета даного дослідження – прослідкувати вплив кира Андрея на становище на Закарпатті, а також дати оцінку його діяльності.

Ключові слова: митрополит, Андрей Шептицький, Галичина, Закарпаття, Підкарпатська Русь, Греко-Католицька Церква, духовенство.

Греко-Католицька Церква (далі–ГКЦ) на західноукраїнських територіях в першій половині ХХ ст. набула неабиякого розмаху і стала однією з найавторитетніших і впливовіших сил, яка об'єднала українське населення, тим самим допомагала вистояти процес асиміляції і сприяла національному піднесенню. Зрозуміло, що такий прогрес не міг би відбуватись без сильних лідерів, одним з яких і був Митрополит Андрей Шептицький. Ця людина стала однією з найяскравіших і суперечливих постатей в історії України ХХ ст., яка майже півстоліття була Верховним пастирем мільйонів віруючих і доклала чимало зусиль для того, щоб його паства почувалася у безпеці.

Андрей Шептицький – не тільки успішний митрополит та культурно-освітній діяч, а ще й просто чудова людина, справжній духовний наставник, добрий друг, вдалий політик і людина, що залишила колосальний слід в історії, і не тільки України. Митрополит Шептицький дбав про священнослужителів і вірян, мріяв про створення єдиної помісної церкви і єдиної Української держави, які триматимуть разом українське суспільство. Сфера його діяльності була досить широкою, він був беззаперечно авторитетною і впливовою людиною, причому далеко за межами Галичини. У період активізації сепаратистських рухів у Габсбурзькій імперії (Австро-Угорській монархії) (поч. ХХ ст.), Закарпаття (Угорська Русь) стало важливим геополітичним об'єктом, яке не могло оминати увагу впливових політич-

них гравців та дипломатів, одним з яких, без сумніву, був і Андрей Шептицький. Саме такому напряму діяльності митрополита автор і присвятив своє дослідження.

Актуальність даного дослідження полягає в недостатній науковій розробленості проблеми та його практичному значенні. Головною метою є прослідкувати те, як зав'язувалася (встановлювалася), розвивалася та до якого результату призвела співпраця між галицьким митрополитом, закарпатським духовенством та інтелігенцією, враховуючи інтереси обох сторін.

Постать А. Шептицького є однією з найбільш досліджених в історії України, і не тільки. Цим питанням часто цікавилися і зарубіжні науковці, особливо в таких країнах, як Польща, Канада, США. З огляду на багатогранність діяльності цієї особистості залишається чимало несканованого. Вивчення даної проблематики має свою специфіку. Це окрема сторінка з культурно-просвітницької, екуменічної та політичної діяльності Андрея Шептицького.

Джерелами для даного дослідження послужили архівні матеріали з особистого 358 фонду митрополита Шептицького, який знаходиться у Центральному Державному історичному архіві у Львові [40 – 43]. У фонді зберігаються документи з особистого архіву митрополита, його послання, фотокартки, листування та інші цікаві матеріали. Нами були використані деякі праці митрополита, зокрема листи-послання «Про єдність» [45] та «Про ліберальну совість» [46].

Багато інформації про відносини між Галицьким митрополитом і закарпатцями можна почерпнути з місцевої періодики 20-30-х років ХХ ст., особливу увагу привертають релігійні видання – «Душпастирь» [9-12] та «Благовісник» [2], а також газети «Свобода» [36] та «Нова свобода» [24]. Звісно, не залишалася осторонь подій і галицька преса. Відомості про діяльність Шептицького, а також про становище на Закарпатті зустрічаються на сторінках «Українського Бескида» [33], тижневика «Мета» [20], газетах «Наша земля» [21], «Нива» [22], «Діло» [15], «Український голос» [34] та інші. В основному як закарпатська, так і галицька преси з цікавістю слідували за подіями та процесами, які відбувалися в сусідньому краї.

В історіографії до постаті Андрея Шептицького немає однозначного ставлення. Адже радянські науковці, вбачаючи в митрополиті небезпеку, змальовували його виключно в негативних тонах. Більш об'єктивними були праці зарубіжних дослідників, так як вони не були писані під «замовлення» і тому в них не відчувалося тієї заангажованості і заполітизованості.

Ще однією особливістю дослідження життя та діяльності митрополита є те, що багато праць, присвячених йому, написані його сучасниками, людьми, які були не просто з ним знайомі, але перебували в його найближчому оточенні.

Одним з перших і ґрунтовних біографічних досліджень є праця о. Василя Лаби [16], в якій детально розкриваються найголовніші віхи з життєвого шляху Андрея Шептицького, починаючи з походження його роду і закінчуючи становленням його як видатної особистості. Автор більше зосереджує увагу на церковній діяльності митрополита.

Заслуговує на увагу і праця Василя Ленцика [18], який теж є сучасником митрополита А. Шептицького. Автор цієї студії пішов досить оригінальним шляхом: по-перше, вона присвячена одночасно двом «велетням» Греко-Католицької Церкви – А. Шептицькому та Й. Сліпому; по-друге, зібрані найголовніші дослідження про життя та діяльність цих відомих церковних діячів.

Викликають зацікавлення також дослідження представника польської історичної науки Ришарда Тожецького, який був визначним україністом і вивчав українську проблематику у польських і німецьких аспектах. Багато своїх досліджень Р. Тожецький присвятив і митрополиту Андрею, які критики вважають одними з найґрунтовніших і об'єктивніших. Його праця «Митрополит Андрей Шептицький» вийшла з друку у 1988 році, де історик намагається захистити добре ім'я митрополита, не дивлячись на суперечливе ставлення до нього різних політичних сил. Р. Тожецький вважає дії А. Шептицького, спря-

мованими на консолідацію, а також виправданими обставинами, що склалися на той час. Перу цього автора також належить цікава і науково важлива стаття про біографію галицького митрополита, яка опублікована в науковому збірнику церковної історії «Ковчег» [32].

Чесно кажучи, важко знайти автора, який досліджує історію України ХХ ст., який хоча б раз не згадав прізвище цього митрополита. Зокрема, у своїй загальній праці В. Пашенко по історії греко-католицької церкви в Україні дає коротенький, але досить суттєвий аналіз діяльності митрополита [26]. У цілому він позитивно відгукується про А. Шептицького, розвінчуючи негативні вислови про нього радянських авторів: «Митрополит А. Шептицький був вірним сином своєї церкви, залишаючись водночас і апостолом українського християнського екуменізму, під яким розумів зближення церков, а не їх унію» [26, с. 17].

Також схвальні і позитивні відгуки діяльності митрополита Андрея можна знайти у праці о. Кості Панаса «Історія Української Церкви» [25]. Відчувається прихильність і глибока повага автора до цієї постаті. Він називає кира Андрея «отцем-ісповідником», «генієм» [25, с. 132], а його дії відважними, змальовує його як безстрашного борця за віру та власний народ.

Зустрічаємо згадки про митрополита Галицького і на сторінках праці Павла-Роберта Магочія [19], який розглядав Шептицького як політика. Він підкреслює, що митрополит Андрей ніколи не випускав з поля зору сусідню Підкарпатську Русь і слідував за всіма подіями, що тут відбувалися.

Велику увагу постаті митрополита А. Шептицького приділяє Богдан Боцюрків [3]. У своїй монографії дослідник називає Шептицького «великим митрополитом» і вважає, що після того як ГКЦ у Галичині очолив кир Андрей, «...вона стала основним чинником інтеграції нації й державотворення» [3, с. 12]. Автор зосередився на митрополічій діяльності Шептицького і прослідкував його відносини з різними політичними силами.

Не залишилися байдужими до особистості Галицького митрополита і закарпатські історики. Цілу низку статей присвятив А. Шептицькому ужгородський історик Микола Вегеш, які згодом були систематизовані і у співавторстві з Володимиром Басарабом видані окремою монографією під назвою «Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького» [1]. У монографії висвітлюється наукова, церковна, культурно-просвітницька та громадсько-політична діяльність митрополита Андрея. Загалом автори дають позитивну оцінку діяльності Галицького митрополита, відзначаючи при цьому його важливу роль у становленні українців як нації. Особливу цінність для даного дослідження стано-

вить п'ятий розділ «Релігійна ситуація на Закарпатті та позиція митрополита Андрея Шептицького», в якому порушується питання взаємовідносин А. Шептицького з діячами Закарпаття, дається загальна характеристика релігійної атмосфери на Закарпатті та відстежується вплив митрополита Галицького на події, що відбувалися в цьому регіоні.

Публікації про життя та діяльність митрополита А. Шептицького зустрічаються і у таких відомих закарпатських вчених, як Володимир Задорожний [6], Володимир Фенич [37], Олександр Хоменко [7].

Аспект співпраці Галицького митрополита із закарпатськими діячами добре досліджений вихідцем із Закарпаття, доктором теології – о.Атанасієм Пекарем. Історик згадує про Шептицького і у своїй праці «Нариси історії Церкви Закарпаття» [30], а також має декілька окремих статей, які максимально наближені до порушеної нами проблеми.

Отож, нами зроблено скромний історіографічний огляд найголовніших праць про видатного, різностороннього діяча – Галицького митрополита Андрея Шептицького. Насправді ж його постаті присвячено тисячі сторінок праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців на різну тематику. Адже про нього пишуть і як про політика, і церковного діяча, і філософа, і мецената, і культурно-освітнього діяча, і дипломата... Не дивлячись на таку детальну дослідженість цієї постаті, автор, враховуючи багатоплановість діяльності цієї особистості, хоч і з острахом, але спробує внести і свій посильний внесок у розроблення цієї проблематики.

Для початку коротко ознайомимося з долею цієї поважної людини і простежимо його насичений і непростий життєвий шлях.

Почнемо зі слів самого митрополита: «Я так дуже хотів би обтерти сльози з очей тих, хто плачуть, потішити кожного, хто сумує, покріпити кожного, хто слабкий чи немічний, уздоровити кожного, хто хворий, просвітити кожного, хто темний! Я хотів би стати всім для усіх, щоби всіх спасти...» [48]. З цих коротеньких рядків можна зрозуміти мету життя Андрея Шептицького, і пересвідчитись – вони стають прямим доказом того, що інакшої ролі як митрополита доля для нього не могла підготувати.

Андрей Шептицький належить до старовинного шляхетського роду, який, на думку деяких вчених, бере свій початок ще з XIII ст. Його батько, граф Ян Шептицький – високоосвічена та авторитетна людина, був свого часу депутатом австрійського парламенту, а мати – Софія, виросла в сім'ї відомого польського драматурга Александра Фредро. Ще до Андрея в роду було декілька єпископів і навіть два митрополити [25, с. 132]. Народився Роман Марія Олександр граф Шептицький 29 липня 1865 р. в родовому маєтку

в селі Прилбичах Яворівського повіту на Львівщині [32, с. 109]. Дитячі та юнацькі роки свідчать про велику набожність та відмінні успіхи в навчанні Романа Марії Олександра. Початкову освіту юнак здобув вдома, а середню – у Краківській гімназії св. Анни, яку закінчив 1883 р. з відзнакою [18, с. 21]. Після закінчення гімназії близько року він віддає австрійському війську, а паралельно і навчанню на юридичному факультеті Краківського університету. Але через хворобу Андрей Шептицький був змушений покинути військову службу і весь свій вільний час віддати навчанню. Так він закінчує спочатку Краківський, а потім і Вроцлавський університети і отримує науковий ступінь – доктора права [17].

З 1887 року Шептицький вперше починає особисте ознайомлення з Україною [32, с. 110]. Переломним став 1888 рік, коли він остаточно вирішує вступити в монастир отців Василіан у Добромилі, на священника був висвячений 22 серпня 1892 р. у Перемишлі, прийнявши ім'я Андрей [18, с. 28]. Не припиняючи навчання, завдяки своїй наполегливості Андрей здобув наукове звання доктора права, богослов'я і філософії, а також оволодів декількома мовами. При всіх досягненнях Шептицького дослідники та сучасники відзначають його надзвичайну скромність.

Шлях до митрополита Андрей пройшов поступово, ставши спочатку ігуменом монастиря св. Онуфрія у Львові, потім у 1899 р. папою Левом XIII призначений Станіславським єпископом і буквально через рік, 17 січня 1901 р., був інтронізований у соборі св. Юра у Львові на посаду митрополита [37, с.75]. Початок митрополичої діяльності для А. Шептицького виявився важким, так як поляки не любили його за проукраїнську спрямованість, а певна частина галицької інтелігенції остерігалася, вважаючи його польським посланцем. Однак Шептицький розумів всю серйозність ситуації і був свідомий того, що бере на себе велику відповідальність, ставши пастирем мільйонів вірян в таких складних умовах. Свою готовність до такої важливої місії Андрей Шептицький підтверджує такими словами: «Різні люди всіляко можуть думати і говорити про мене. Але я хочу, щоб усі це знали і розуміли, що, коли я обіймаю становище митрополита руського, то я ним хочу бути і ним буду» [44, с. 19].

Своїми подальшими діями Галицький митрополит довів, що вміє тримати слово. Будучи депутатом Галицького Союму і членом Палати Панів Австрійського парламенту, владика Андрей відстоював інтереси українського населення Галичини. Підтвердженням цьому став виступ митрополита у Віденському парламенті на підтримку возз'єднання окупованої німецьким військом Холмщини з УНР; він також домагався виконання Австро-Угорщиною взятих на себе зобов'язань.

бов'язань щодо створення автономного українського коронного краю на землях Східної Галичини та Північної Буковини [3, с. 17]. Крім того, він вів активну культурно-просвітницьку діяльність, головним чином, сприяючи матеріально та різного роду клопотаннями для розбудови мережі навчальних та культурних закладів. Завдяки митрополиту Шептицькому було засновано: 1903 р. – українську лікарню – Народну лічницю; 1905 р. – Церковний музей у Львові, де було зібрано одну з найбільших у Європі колекцію іконопису; у 1928 р. – Греко-католицьку академію, 1929-го – Богословське товариство, 1939-го – Український католицький інститут церковного з'єднання ім. митрополита Рутського. Також владика був ініціатором заснування 1910 р. Земельного банку у Львові, бібліотеки Капітули у Станіславі, чину св. Теодора Студита, декількох заповідників [47, с. 344]. Це ще далеко не весь перелік справ, зроблених митрополитом, адже Шептицький цікавився всім. Він був великим поціновувачем мистецтва, історії, архітектури...

Найбільшої уваги заслуговує церковна діяльність митрополита. Він не тільки захищав інтереси ГКЦ, але і дбав про її розвиток. Для прикладу, Шептицький намагався забезпечити можливість здібним священикам навчатися у таких містах, як Рим, Відень, Інсбрук та Фрайбург. Намагався всіляко підтримувати як духовенство, так і паству – завжди допомагаючи у скрутних моментах. Для цього митрополиту завжди потрібно було бути сильним і незламним, що в нього добре виходило. Андрей Шептицький був публічною особою: він постійно брав участь у церковних урочистостях, різного роду конгресах, конференціях, писав і виголошував послання, проповіді, душпастирські листи, чим заслужив собі славу не тільки на території України, але і у світі [32, с. 119]. Головною метою Галицького митрополита було реформування ГКЦ для того, щоб спочатку відновити Церкву, а потім зміцнити і поширити унію. Неможливо не згадати про екуменічну діяльність Шептицького, який часто ставав на захист православних і римокатоликів, а також вірян інших конфесій. Для прикладу, для об'єднання східних і західних українців митрополит 1906 р. організував спільну прощу до Єрусалима, в якій узяло участь понад півтисячі прочан [47, с. 346].

Крім того, митрополит Андрей дбав про ГКЦ в діаспорі. Він домогся дозволу Ватикану на утворення двох греко-католицьких єпископств – у США (1907) й Канаді (1912), а також створення апостольського вікаріату для греко-католиків Боснії, його вважають засновником Російської католицької церкви [47, с. 346]. Те саме треба сказати про утворення Апостольських Екзархатів для нашої Церкви в усіх інших країнах поселення українців – Бразилії, Аргентині, Німеччині, Франції, Англії включно з Австралією.

Такою активною і позитивною діяльністю митрополит Андрей Шептицький заслужив собі авторитет не тільки серед духовенства, але і серед пастви, політиків та діячів культури. Саме активна громадська позиція митрополита стала основною причиною нелюбові владних кіл царської Росії, Польщі, а пізніше Німеччини і Радянського Союзу до А. Шептицького, адже він залишався головною перешкодою для здійснення їх планів щодо Галичини і навіть територій, де проживали українці. Неодноразово за непоступність своїх принципів і твердість позицій А. Шептицький ризикував життям. Помер хворий і виснажений митрополит 1 листопада 1944 року у Львові і похований у соборі св. Юра [32, с. 117].

Не залишався байдужим Галицький митрополит і до питання закарпатських українців. Історично так склалося, що шляхи Галицької митрополії та Мукачівської греко-католицької єпархії нерідко перепліталися. Перебуваючи на посаді митрополита Галицького, А. Шептицький не лише продовжував цю традицію, а ще й взяв курс на зближення. Зокрема, активізація діяльності греко-католицького митрополита на Закарпатті спостерігається після розпаду Австро-Угорської монархії і утворення автономного краю Підкарпатська Русь у 1919 році. Саме тоді починається активна співпраця між митрополитом Галицьким та місцевою елітою (інтелігенцією).

Основним девізом митрополита Андрея були наступні слова: «Нема сьогодні для нашого народу більшої прикмети, як єдність й нема для нашого Духовенства уважнішої праці, як праця над національною і християнською єдністю народу» [45, с. 408]. Цей заклик був посланням для всього духовенства ГКЦ, де вірянами були українці, в тому числі це стосувалося і закарпатського духовенства. У свою чергу, греко-католицьке духовенство Підкарпатської Русі теж закликала до єднання. Приміром, о. Кирило Феделеш писав: «Духовенство повинне порозуміти, що перед ним тільки одинокий шлях стоїть, а це є: щиро народовецький, русько-український шлях. ... ми є одним народом. Наша віра греко-католицька, наша народність: русько-українська» [36, с. 1].

Для нас не є таємницею, що початок ХХст. – дуже складний період для західноукраїнських земель як в політичному, так і в економічному плані. Саме тому спостерігаються масові еміграційні процеси жителів Галичини та Закарпаття в пошуках кращого життя до країн Північної та Південної Америки. Виїхавши, вірники із Закарпаття та Галичини опинилися в складному становищі без власних єпископів і священиків. Ставши митрополитом, Андрей Шептицький відразу ж почав перейматися проблемами емігрантів. Саме тут вперше і зіткнувся митрополит з греко-католицьким закарпатським духовенством.

Суть конфлікту полягала в тому, що пот-

рібно було призначити єпископа. Почалася боротьба за сфери впливу. З огляду на те, що більшість переселенців були закарпатцями, угорська римо-католицька церковна верхівка вимагала аби єпископом був призначений їх представник. А. Пекар вважає, що це була спеціальна таємна операція, проведена угорським вищим духовенством з метою відокремлення закарпатців від галичан і взяття ситуації під свій контроль [29]. Завдяки втручання митрополита А. Шептицького і його перемовинам з Римом у 1907 р. єпископом було призначено галицького священника Сотера Ортинського, який у 1913 р. став Апостольським Екзархом для всіх українців-католиків в Америці з повною юрисдикцією єпископа-ординарія [28, с. 107].

Існують відомості, що митрополит Шептицький допоміг і закарпатським греко-католикам, що заснували в 1905 р. у Будапешті парафію, звернувшись до Папи Пія Х з проханням дозволити служити службу на церковно-слов'янській мові. З того часу Андрей Шептицький став на захист закарпатських греко-католиків і виступив як стримуючий фактор у процесі мадьяризації та латинізації вірних Мукачівської єпархії. Митрополит часто подорожував до США, щоб піклуватися про свою паству за кордоном. Під час перебування в Нью-Йорку Слуга Божий Шептицький зустрівся з представником Підкарпатської Русі в Америці о. Костянтином Рожковичем – духовним управителем організації «Соединение», який висловив думку про необхідність об'єднання закарпатців та галичан, так як вони є єдиним народом зі спільною мовою, історією і долею [4, с. 84]. У свою чергу, митрополит Андрей теж закликав всіх русинів до єдності і дав зрозуміти, що небайдужий до долі закарпатців. Він завжди закликав не тільки вірян, але і захоплював священників до «єдності і лучності з народом. Будемо домагатись, щоби... не ставляв ніхто ніякої перепони у всестороннім розвитку національного життя і культури українського народу, а, навпаки, служив йому і зичливо відносився до всіх його справ...» [8, с. 40].

Кира Андрея зацікавила ситуація на Закарпатті і він почав спостерігати за всіма подіями і процесами, що тут відбувалися. Після Першої світової війни тут склалася нестабільна політична ситуація. Найпоширенішими були п'ять політичних течій, одна з яких українофільська, з представниками якої у митрополита і зав'язалися тісні стосунки. Найбільш приближеним до митрополита був Августин Волошин, греко-католицький священник, один з лідерів українофільського руху. А. Волошин відвідував Шептицького у Львові ще до початку Першої світової війни [1, с. 96].

Стосунки Галицького митрополита і закарпатського священника склалися успішно. Вони часто спілкувалися переважно за допомогою ли-

стування, обговорюючи різні теми як релігійного, так політичного і культурно-просвітницького характеру. Андрей Шептицький завжди підтримував А. Волошина у всіх його починаннях і часто давав цінні поради і настанови. Наприклад, саме митрополит Андрей підтримував ідею автономії Підкарпатської Русі, а також був одним із перших, хто привітав проголошення автономії у жовтні 1938 року, відслуживши святкову службу у Соборі Святого Юра у Львові. Ось що він писав до Августина Волошина: «Трудно представити Вам ентузіазм і радість, з якою ціла наша суспільність, увесь український народ у Галичині, а особливою способом Церква і Духовенство прийняли відомість, що Ваша Ексцеленція обняла владу в Карпатській Україні.

...Пересилаючи Вам найщиріші мої побажання, запевняю Вас про щоденні молитви мої за Вашу Ексцеленцію і за підданих Вашій владі наших братів за Карпатами. Нехай Всевишній веде Ваші кроки і нехай наповнює Вас божою премудрістю з небес, щоб Ви змогли повірений Вам наряд допровадити до повної свободи і всестороннього добробуту» [31, с. 101].

Підтримала Галичина, в першу чергу Галицький митрополит, А. Волошина і його соратників і тоді, коли вони почали боротьбу за незалежність, а також радо сприйняли звістку про проголошення Карпатської України. Продовжував підтримувати Августина Волошина митрополит Андрей і в скрутні для нього часи – період угорської окупації та під час його перебування у Празі.

У свою чергу, А. Волошин відкрито заявляв про свою українську спрямованість. У зверненні Української народної ради «До всіх українців по цілому світі! До всіх українських партій, організацій, груп, товариств в Галичині, Буковині, Бессарабії, Наддніпрянській Україні, Канаді, Сполучених Державах Америки і взагалі до українців, де б вони не проживали» говорилося: «Ми віримо, що великий 50-мільйоновий український народ підійме й надалі своє велике слово і не допустить, щоб наші віковічні вороги наклали на нас пута, знов садили нас в тюрми [24, с. 1]. Крім того, на сторінках закарпатських газет, в першу чергу – «Свободи», знаходимо велику кількість статей про важке життя українського населення в Галичині і упереджене ставлення до нього польської влади.

У процесі спілкування у митрополита Андрея та о. А. Волошина зародилося багато спільних проєктів. Одним з найуспішніших був проєкт заснування на території Підкарпатської Русі товариства «Просвіта». Сталася ця визначна подія 9 травня 1920 р. в Ужгороді [35]. Головою став Юлій Брашайко, а заступником голови вже нами згадуваний – Августин Волошин. В основному діяльність товариства полягала в тому, щоб займатися культурним піднесенням жителів Під-

карпатської Русі, а насамперед вихованням суспільства в моральному і патріотичному дусі. Так як становище освіти не було найкращим і рівень освіченості населення був дуже низьким, то основним завданням «просвітляни» ставили якраз розширення мережі будинків «Просвіти», навчально-освітніх закладів, читалень, бібліотек, музеїв, різного роду гуртків по всьому краї.

Для виконання такого плану, звісно ж, потрібно було багато коштів. Саме в цьому питанні допомагав товариству Галицький митрополит. У фонді митрополита збереглося чимало документів, які підтверджують факт фінансування Андреем Шептицьким проектів товариства «Просвіта» на всій території Підкарпатської Русі. Всім відомо, що важкими спільними зусиллями 7 жовтня 1928 р. в Ужгороді відбулося урочисте відкриття «Народного Дому» товариства «Просвіта» [35]. З такої нагоди митрополиту Андрею було надіслано запрошення на святкування. У цьому запрошенні лунало прохання про меценатство, а також обіцянка встановити на будинку меморіальну таблицю з його іменем на знак подяки за його допомогу [41]. Не знайшовши підтвердження або спростування його прибуття на святкування, автор припускає, що митрополит не був присутній на цьому дійстві.

Подібних звернень про грошову допомогу у розбудові товариства «Просвіта» зустрічається чимало: прохання про допомогу будівництва будинку «Просвіта» у селі Нижнє Студене [40], прохання про фінансування «Просвіти» у Сваляві [43], про допомогу для погашення боргів ужгородського осередку «Просвіти» [42] і т.д. Місцева інтелігенція поважно ставилася до митрополита, про що свідчать привітання з різними святами, а також запрошення його на святкування та з'їзди – кир Андрей був завжди бажаним гостем на закарпатській землі. З огляду на вищесказане, сміливо можна стверджувати, що стосунки між місцевою елітою та Галицьким митрополитом були динамічними.

Щодо справ церковних, то Шептицький вважав своїм покликанням захищати всіх українських греко-католиків. До вірників Мукачівської греко-католицької єпархії митрополит ставився досить особливо. Як вже згадувалося вище, вперше шляхи Шептицького, який вже був на посаді митрополита із закарпатськими вірниками перетнулися у 1901 р. в еміграції. Буквально через декілька років розпочалися проблеми у церковних питаннях на території самого Закарпаття. Виникла потреба у реформуванні Чину святого Василя Великого, чим і почав займатися нововибраний протоігумен о. Йоаким Хома, ЧСВВ (1906-1931) [29]. Такого роду реформу ще раніше було проведено в Галицькій митрополії, тому о. Хома вирішив звернутися по допомогу до Андрея Шептицького.

Однак угорська церковна верхівка не дуже схвалювала такий підхід до справи, тому о. Хома звернувся до Шептицького з проханням: «Я знаю, що слово Вашого Високопреосвященства багато значить у Римі» [28, с. 107], щоб той посприяв і вмовив Апостольський Престол надати дозвіл для реформування закарпатського ЧСВВ галицьким василіанам. У свою чергу, митрополит посприяв і задовільнив прохання о. Хоми і в 1921 р. почався процес реформи. Відповідальним за цей процес був призначений галицький протоігумен о. Плятонід Філяс, ЧСВВ. Крім о. Плятоніда, відзначилися своєю активною позицією і такі галицькі отці-василіяни, як Стефан (Решетило), Гліб (Кінах), Полікарп (Булик), Єромін (Малицький), діяльність яких вплинула на «зміцнення «української відповіді» на питання національної ідентичності серед закарпатських русинів» [39, с. 154].

Крім того, митрополит вислав до Ужгорода і сестер-василіянок, які займалися дівочими бурсами, школами та гімназіями. Отже, спільними зусиллями вдалося досягти мети, здійснивши реформу ЧСВВ на Закарпатті, що позитивно відзначилося на культурно-освітньому та духовному становищі у суспільстві. Реформу здійснювали протягом десятиліття і в результаті «...Була це друга найсильніша вітка Василянського чину напередодні Другої світової війни» [30, с. 138].

Після приєднання Закарпаття до Чехословаччини греко-католицьке духовенство зіткнулося з таким явищем як православний рух. о. А. Пекар вважає, що для того, щоб хоч якось врятувати ситуацію, Апостольський Престол був змушений усунути Мукачівського єпископа Антонія Паппа, а на його місце у 1924 р. призначили Петра Гебея, на якого поклалися великі надії [30, с. 122.]. Між новопризначеним єпископом і Галицьким митрополитом встановилися дружні взаємини. Буквально перед своїм призначенням на посаду єпископа Петро Гебей разом з єпископом американських русинів Васиєм Такачем відвідав у Львові А. Шептицького [22, с. 210] і наступним візитом став приїзд до Львова П. Гебея восени 1924 р. вже разом з А. Волошином. На мукачівського єпископа справило позитивне враження те, що галичани сприймали вірників МГКС як українців, так як «це один народ, з однією мовою, обрядом і вірою» [4, с. 85]. Владика П. Гебей часто прислухався до порад і настанов, які давав йому митрополит А. Шептицький. За час його перебування на посаді відбувався безперервний процес обміну досвідом між Галицькою митрополією і мукачівською єпархією.

Саме завдяки єпископу П. Гебею митрополит А. Шептицький побував на Закарпатті. Спочатку Галицький митрополит організував Конференцію Українських Католицьких Єпископів у Львові, в якій взяли участь і представники греко-католицького вищого духовенства – вла-

дики Петро Гебей та Василь Такач. «Львівська Конференція» тривала з 30 листопада по 3 грудня 1927 р. [23]. Як повідомляє «Душпастьєр», головним завданням засідання було займатися обрядовими, конфіденційними, душпастирськими і організаційними справами [9, с. 20]. Було вирішено створити спеціальні комісії, які б займалися збором матеріалу і організацією подібних проектів. Всі залишилися задоволені проведенням конференцією і домовилися про подальше проведення таких заходів. Ходили чутки про те, ніби на цій Конференції порушувалося питання про підпорядкування Мукачівської і Пряшівської єпархій юрисдикції митрополита Галицького [9, с. 20].

Наступним кроком до зближення стало проведення схожої конференції влітку 1928 р. в Ужгороді. Це було продовження минулорічних нарад. До Ужгорода прибули такі поважні гості, як митрополит Галицький і єпископ Львівський Андрей Шептицький, єпископ канадських русинів Никита Будка, югославський єпископ Діонісій Нярадї, пряшівський єпископ Павло Гойдич. Приймав всіх гостей єпископ Петро Гебей. Найгучнішою подією цієї єпископської конференції став відпуст на Чернечій горі 28 серпня на свято Успіння Пресвятої Богородиці [10, с. 200]. В «Душпастьєри» згадується ця масштабна подія, на яку зібралося близько 50 тисяч чоловік і вона мала величезне історичне значення як для жителів Закарпаття, так і для жителів Галичини. Службу відслужили три архієреї: Мукачівський, Канадський і Крижевацький. Кульмінацією відпусту стала виголошена проповідь митрополитом Шептицьким на тему: «Стійте у вірі!». Очевидці запевняють, що віряни Мукачівської греко-католицької єпархії влаштували кіру Андрею дуже теплий прийом і уважно слухали його настанови. Взагалі приїзд на Закарпаття Галицького митрополита став великою і знаменною подією в історії, яка довела, що, не дивлячись ні на які обставини і перешкоди, народи по обидві сторони Карпат є єдиними.

Петро Гебей часто користувався досвідом галицьких духовних семінарій. Для цього він вислав у 1930 р. до Львова о. Василя Лара [28, с.107], який багато згадував про самого митрополита Андрея і про час свого перебування у Львові: «Розмовляючи з Митрополитом, я переконався, що він ліпше знає і нашу Мукачівську єпархію, як ми самі. Митрополит з любов'ю говорив про наш нарід, про його глибоку релігійність, чесноту та природню інтелігенцію... Митрополит Андрей сказав, що у своїх молитвах усе згадує Закарпатську Україну. Знав про закарпатські відносини як політичні, так і культурні, і був обізнаний з усіма нашими труднощами. Для нього було ясним, що для піднесення церковно-релігійного життя на Закарпатті треба було української свідомости» [14, с. 65].

Митрополит продовжує бути у пошані закарпатського духовенства і вірників. Підтвердженням цьому є привітання митрополита Галицького і архієпископа Львівського з тридцятиріччям його митрополичої діяльності на сторінках «Душпастьєря», називаючи Шептицького «все жертвувачим Архипастьєрем и старостливым Отцем своего народа» [11, с. 25].

Невдовзі після смерті Петра Гебея Мукачівська єпархія отримує нового єпископа Олександра Стойку (1932–1943), який був прихильником радше прорусинського спрямування. Він бачив майбутнє Закарпаття у складі Угорщини на автономних засадах. У зв'язку з цим у відносинах між Мукачівською єпархією та Галицькою митрополією відчувалася певна прохолода. А тут ще і чехословацький уряд заговорив про можливість утворення греко-католицьких Ужгородського архієпископства і Хустського єпископства з метою вивести греко-католиків Закарпаття з-під юрисдикції Естергомського архієпископа, до якої вони все ще належали [12, с. 58]. Очолити новоутворене єпископство Хустське пропонувалося о. О. Хірі [27]. У Римі подумовували навіть над тим, щоб утворити окрему Закарпатську митрополію. Цей план так і не вдалося втілити в життя, але 2 вересня 1937 року Ватикан остаточно звільнив Пряшівську та Мукачівську єпархії від підпорядкування угорському Естергомському архієпископу, надавши їм статус «*sui juris*» [37].

Важке політичне становище напередодні Другої світової війни позначилося і на релігійному житті Закарпаття. Загальновідомі події такі як Віденський арбітраж 2 листопада 1938 р., на якому частину Закарпаття було віддано Угорщині, утворення Карпатської України, і водночас напад на Закарпаття угорських військ зробили свою справу. Мукачівська єпархія була переділена політичними кордонами. В Ужгороді на своїй посаді залишився єпископ Олександр Стойка, а 15 листопада 1938 року Ватикан призначив Крижевацького єпископа Діонісія Нярадї Апостольським візитатором Карпатської України, його резиденція знаходилася в Хусті [30, с. 145].

І ось знову починає частіше фігурувати прізвище Шептицький. Д. Нарядї був однією з наближених осіб до митрополита. Ні для кого не було секретом, що єпископ Діонісій був проукраїнського спрямування. Звісно ж, автономний уряд Підкарпатської Русі був задоволений таким призначенням. За час перебування на цій посаді Д. Нарядї зміг зробити досить багато. Він одразу мав план дій, які заключалися в наступному: «Священик не сміє відтягатися від культурної праці між своїми вірниками, він повинен давати ініціативу й брати живу участь у цій праці. А такої праці скрізь є багато: а) праця релігійного змісту, організація релігійних кружків, католицької молоді і т.п.; б) праця в читальні «Просвіти», догляд і керування нею; в) харитативно-

добродійна допомога бідним; г) організованні і ведення антиалкогольних кружків... Також було б бажаним, щоб священство запровадило освідомлюючу працю господарського характеру...» [5, с. 69]. Крім того, Єпископ заснував «Товариство греко-католицьких священників», яке очолив Ю.Станинець, почав видавати «Вісник Мукачівської єпархії в Чехословацькій Республіці», який вперше вийшов 1 січня 1939 р. у Хусті, займався розширенням мережі освітніх та культурних закладів [1, с. 91]. Звісно ж, осторонь не залишався і митрополит Андрей – він допомагав і єпископу Наряді і Волошину як матеріально, так і духовно підтримкою. Як ми вже згадували, радів митрополит Шептицький і за проголошення незалежності Карпатської України, відслуживши святкову літургію. І разом переживав, коли почув про вторгнення угорських військ на територію Карпатської України. В результаті останніх подій єпископа Діонісія Наряді вивезли до Будапешта 16 березня 1939 року [30, с. 147]. І знову єдиним єпископом став О. Стойка.

Подальша політична нестабільність і початок Другої світової війни стали причиною припинення яких небудь активних відносин між Галичиною та Закарпаттям. Митрополит Андрей Шептицький теж потрапив у складне становище, так як Галичина була окупована радянськими військами. Ось на такій трагічній ноті обірвалися зв'язки між сусідськими землями. Хоча митро-

полит Шептицький до самої смерті цікавився життям греко-католицьких вірників на Закарпатті.

Таким чином, в умовах, які склалися на той час, уникнути контакту між Галичиною та Закарпаттям було неможливо і нерозумно, тим більше в релігійних питаннях. Адже як в одному, так і в іншому регіоні греко-католицька церква відігравала роль центробіжної сили, яка тримала разом українське суспільство. А митрополит Андрей Шептицький, будучи людиною європейського мислення, демократом і патріотом у душі, завжди закликав до національного єднання, прагнув домогтися органічного сполучення національного відродження з духовним. Він не залишався байдужим до вірників греко-католицької церкви, без огляду на місце їх проживання.

Незважаючи на своє поважне становище і величезний авторитет, митрополит був дуже простою людиною і легко йшов на контакт. Андрей Шептицький багато зробив за період свого перебування на митрополичому престолі, не випускаючи з поля зору і наш край. Тим більше, чехословацька влада створила сприятливу атмосферу на Закарпатті для активного політичного, культурного та релігійного життя краю. І у цьому вирі політичних подій та перетворень як у світському, так і церковному житті на Закарпатті своє заслужене місце займає постать митрополита Андрея Шептицького.

1. Басараб В.І., Вегеш М.М. Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького. – Ужгород: Вид-во УжНУ, 2003. – 112 с.
2. Благовістникъ. – 1928. – Число. – С. 140 – 142.
3. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква та Радянська держава (1939-1950). – Львів: Вид-во УКУ, 2005. – 268 с.
4. Вегеш М. Андрей Шептицький // Вчені, письменники і політичні діячі про Україну: (Збірник наукових праць). – Випуск другий. – Ужгород, 1996. – С.51– 89.
5. Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939): соціально-економічний і політичний розвиток / М. Вегеш. – Ужгород, 1993. – 190 с.
6. Вегеш М., Задорожний В. Андрей Шептицький: просвітител, політик, людина // Срібна Земля. – 1993. – 6 квітня.
7. Вегеш М.М., Хоменко О.В. Культурно-освітня, виховна та наукова діяльність митрополита Андрея Шептицького //Carpatica–Карпатика: Актуальні проблеми політичного та етнокультурного розвитку Карпатського регіону в ХІХ–ХХ століттях. – Ужгород: Вид-во «Два кольори», 2001. – Вип.10. – С.250–277.
8. Гайковський М. УГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького // Київська Церква. – 2001. – №1–3. – С. 32– 48.
9. Душпастьєр. Урядовий органь Єпархії Мукач. и Пряшевской / Отв. ред. о. Ал. Илницький. – Ужгород: «Уніо», 1928. – Число 1 (януарій). – Рочник V. – С. 19 – 21.
10. Душпастьєр. Урядовий органь Єпархії Мукач. и Пряшевской / Отв. ред. о. Ал. Илницький. – Ужгород: «Уніо», 1928. – Число 8 – 9 (авг.-септ.). – Рочник V. – С. 199 – 200.
11. Душпастьєр. Урядовий органь Єпархії Мукач. и Пряшевской / Отв. ред. о. Ал. Илницький. – Ужгород – Пряшів: В-во «ОО. Василян в Ужгороді», 1930. – Число 2 (февраль). – Рочник VII. – С. 25 – 26.
12. Душпастьєр. Урядовий органь Єпархії Мукач. и Пряшевской / Отв. ред. о. Ал. Илницький. – Ужгород – Пряшів: В-во «ОО. Василян в Ужгороді», 1933. – Число 1–2 (январь –февраль). – Рочник X. – С. 58 – 59.

13. Єпископ Василь Такач про митрополита Шептицького // Карпатський край. – 1995. – №5–8. – С. 64.
14. Єпископ Петро Гебей і митрополит А. Шептицький // Там само. – С. 65.
15. Закарпаття. Український щоденник на Закарпатті // Діло. – 1936. – 27 листопада. – С.4.
16. Лаба В. Митрополит Андрей Шептицький. Його життя і заслуги. – Львів: «Свічадо», 1990. – 62 с.
17. Лендєл І. «Князь української Церкви», або Життя і помисли митрополита Адрея Шептицького: [Режим доступу] <http://zakarpatya.net.ua/News/70749-%E2>
18. Ленчик В. Визначні постаті Української церкви: Митрополит Андрей Шептицький і патріарх Йосип Сліпий / Василь Ленчик. – Львів: Свічадо, 2010. – 608 с.
19. Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) / П.Р. Магочій. – Ужгород: «Поличка Карпатського краю», 1994. – 296 с.
20. Мета. – 1937. – серпень. – С. 1.
21. Наша земля. – 1935. – 27 січня. – С.1.
22. Нива. – 1924. – С. 209 – 211.
23. Нова зоря. – 1927. – 11 грудня.
24. Нова свобода. – 1938. – 27 жовтня. – С.1.
25. Панас К. Історія Української Церкви. – Львів: НВП «Трансінтех», 1992. – 160 с.
26. Пащенко В. Греко-католики в Україні: від 40-х років до наших днів. – Полтава: АСМІ, 2002. – 615 с.
27. Пекар А. Мукачівська єпархія і Галицька митрополія // Українські Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції «Українські Карпати: етнос, історія, культура». – Ужгород, 1993. – С. 398–404.
28. Пекар А., ЧСВВ. Митрополит А. Шептицький і закарпатські українці // Карпатський край. – 1995. – №5–8. – С. 106 – 108.
29. Пекар А., ЧСВВ. Митрополит Андрей Шептицький і Закарпаття: [Режим доступу] <http://zakarpatya.net.ua/Gromada/91364-Митрополит-Андрей-Sheptytskyi-i-Zakarpattia>
30. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: єрархічне оформлення. Видання друге. – Рим - Львів: Вид-во «Місіонер», 1997. – 237 с.
31. Стерчо П. Карпато-українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках. – Львів: За вільну Україну, 1994. – 228 с.
32. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький // Ковчег: Науковий збірник з церковної історії / За ред. о. Б. Гудзяка, І. Скочиляса, О. Турія. – Ч.І. – Львів: Вид-во УКУ, 1993. – С. 109-121.
33. Український Бескид. – 1936. – 23 серпня. – С.1.
34. Український голос. – 1932. – 28 лютого. – С.7.
35. Федака П. До 90-річчя заснування на Закарпатті товариства «Просвіта»: [Режим доступу] http://prosvitjanyn.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=646&Item
36. Феделеш К. Віра й національність // Свобода. – 1935. – 4 квітня. – С. 1.
37. Фенич В. Митрополит Андрей Шептицький (1865 – 1944) // Молодь – Україні. Наукові записки молодих вчених Ужгородського державного університету. – Т.4. – Ужгород, 1994. – С. 73-80.
38. Фенич В.І. Від ліквідації до відродження: Греко-католики в сучасному релігійному житті на Закарпатті // Інститут Історії Церкви Українського Католицького Університету.– 29.06.2007: [Режим доступу] www.ugcc.lviv.ua/index.php?option=com_content&task...
39. Фенич В.І. Конфесійна та національна ідентичність духовенства Мукачівської греко-католицької єпархії // Ковчег: Науковий збірник з церковної історії / За ред. о. Б. Гудзяка, І. Скочиляса, О. Турія. – Ч.4: Еклезіяльна й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи / Відп. ред. О. Турій. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С. 146 – 161.
40. Центральний Державний Історичний Архів у Львова (далі ЦДІАЛ). – Ф. 358. – Оп. 1. – Спр. 408. – Арк. 6-7.
41. ЦДІАЛ. – Ф. 358. – Оп. 1. – Спр. 408. – Арк. 76.
42. ЦДІАЛ. – Ф. 358. – Оп. 1. – Спр. 408. – Арк. 82.
43. ЦДІАЛ. – Ф. 358. – Оп. 3. – Спр. 179. – Арк. 42-44.
44. Цегельський Л. Митрополит Андрей Шептицький. – Львів: Вид-во «Місіонер», 1995. – 77 с.
45. Шептицький А. Про єдність // Шептицький А. Письма-послання (1939-1944 рр.) / До друку підготував І. Стефанюк. – Львів: Фонд Духовного відродження ім. Митрополита Шептицького, 1991. – С. 409 – 410.
46. Шептицький А. Про ліберальну совість // Шептицький А. Письма-послання (1939-1944 рр.) / До друку підготував І. Стефанюк. – Львів: Фонд Духовного відродження ім. Митрополита Шептицького, 1991. – С. 312 – 331.
47. 100 найвідоміших українців. Видання третє, виправлене й доповнене [Текст] / Під заг. ред. Ю. Паленка. – К.: ТОВ «Автограф», ТОВ «КД «Орфей», 2005. – С. 343 – 348.

48. www.sestrymyloserdja.blogspot.com

РЕЗЮМЕ

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦКИЙ И ЗАКАРПАТЬЕ

Майороши М.А. (Ужгород)

В статье автор пытается дать краткое описание масштабной деятельности Галицкого митрополита Андрея Шептицкого в контексте отношений с закарпатской элитой и духовенством. Основная цель данного исследования – проследить влияние Кира Андрея на положение на Закарпатье, а также дать оценку его деятельности.

Ключевые слова: митрополит, Андрей Шептицкий, Галичина, Закарпатье, Подкарпатская Русь, Греко-Католическая Церковь, духовенство.

SUMMARY

METROPOLITAN ANDREY SHEPTYTSKY AND TRANCARPATHIAN

M. Mayoroshi (Uzhhorod)

In the article author tries to give a brief description of the major Galician Metropolitan Andrey Sheptytsky in the context of relations with the Transcarpathian elite and clergy. The main objective of this study - to trace the influence of Cyrus Andrew on the situation in Transcarpathia, and evaluate its activities.

Key words: metropolitan Sheptytsky Galicia, Transcarpathia, Subcarpathian Rus, Catholic Church, the clergy.